

Teoretisk indfaldsvinkel til figurarbejde

Indledning

Denne artikel giver en grundig teoretisk og praktisk indføring i arbejdet med drama. Her er meget, som kan bruges i personalegruppen i forhold til et dramaprojekt.

Figurarbejde i forhold til dramatiske grundelementer

I drama, hvor man arbejder med dramatisk fiktion, tager man stilling til fire dramatiske grundelementer. Det gør man både, når man skal dramatisere et kendt dramatisk stykke, eller noget som er selvkomponeret.

Grundelementerne i den dramatiske fiktion er figur, fabel, rum og tid. Det er også grundelementerne i børns egne rollelege.

Figur: hvad handler stykket om, og hvilke forskellige rollefigurer findes der?

Rollefigurerne kan uddeles på forhånd, eller man kan blive enige om dette undervejs. Det er vigtigt, at disse roller gives en funktion, noget at spille på. For at stykket skal blive interessant for tilskueren, er det vigtigt at fremhæve handlinger og motiver for handlinger.

Fabel: dette er grundhistorien eller handlingsgangen i stykket. Den kan enten digtes på forhånd, eller vi kan digte den undervejs som en del af stykket. Man kan også tage udgangspunkt i et eksisterende eventyr, så er grundhistorien givet på forhånd. Måden, vi udtrykker fabelen på, hænger sammen med måden, vi tolker grundhistorien på.

Rum: det fysiske rum hvor spillet foregår, må omdefineres i forhold til handlingen. Man må skabe et eller flere fiktive rum efter behov. Et rum kan indeholde flere scener. Det giver mulighed for at vise parallelle handlinger og hurtige scenskift. Man kan også vælge at flytte stykket fra et rum til et andet. Eksempler på rum kan være stue, køkken eller skoven. Man må tage stilling til, hvordan rummet skal etableres. Rummene kan gøres detaljerede, eller de kan etableres med enkle midler.

Tid: dette er tidsrummet, som spillet foregår i. Her vil det være muligt at flytte sig frem og tilbage i tid. Man kan også "fryse" rollen i en given position, forlænge ved at lade handlingen foregå i "slow-motion" eller forkorte ved at foretage pludselige spring frem eller tilbage i tiden som dramaet foregår i.

Grundlæggende træning: andre vigtige elementer i arbejdet med figur er status, temperament, kropsholdning, gang, improvisation, undertekst, stemmebrug og gestik.

Jeg skal nu uddybe nogle af disse nærmere

Status har tre inddelinger; grundstatus, lav-/højstatus. Alle relationer har et element af magt i sig, den ene person har magt over den anden. Ens status vil påvirke vores væremåde og holdning overfor de andre i dramaet.

Kropsholdning uddybes efter, hvordan vi bevæger maven og brystet: maven ud eller ind, brystkassen sammenklemt, brystet ud, skråt, skævt og så videre. Det samme gælder for skuldrene: op under ørene, fremover, bagover, hængende, den ene skulder op. Armene kan være stive, i albuer, en stiv og en bøjet, svingende, helt stille eller afslappet.

Hænderne: afspændte, spændte, lillefingeren bevæger sig konstant, du gnider dig i hænderne, tager dig i ansigtet.

Hovedet: kan hænge ned, ligge til den ene side, ryste på det eller nikke med det.

Blikket: virrende, blinkende, stift, stirrende, vigende, vidt åben, sammenpresset, et øje lukket, ser ned, ser op.

Munden: åben, smilende, sammenpresset, urolig og trutmund.

Kæben: fremstående, indad, til siden, op- og nedad.

Panden: glat, sammenpresset og rynkede øjenbryn.

Gangen kan være rask, langsom, let, tung, direkte eller indirekte.

Underteksten er det, som ikke bliver sagt, men som er underforstået. Underteksten højner intensiteten og interessen og tilføjer en ekstra dimension til spillet.

Stemmen kan man bruge på følgende måder; lys, mørk, flydende og staccato. Stemmetræning kan gøres på følgende måder: projicer stemmen i forskellige retninger: mod næsen, mod hovedet, højt pibende, lavt brummende, monotont, op og ned i stemmeleje og staccato. Man kan afprøve forskellige måder at tale på: læspe, hviske, klump i halsen, højt og lavt tempo.

Bevægelser kan være forskellige måder at hilse på og hverdags gestik.

Et hvert spil omfatter både grundelementer og dramatiske virkemidler. I samspillet mellem disse får den dramatiske fiktion liv, og måden, de struktureres på, bestemmer spillets form. Både grundelementerne og de dramatiske virkemidler påvirkes af de dramaturgiske valg og målsætningen med dramaet.

Figurarbejde i forhold til dramatiske virkemidler

Forskellige dramatiske virkemidler kan benyttes i skuespil for at forstærke og fremhæve fiktionen i spillet. Spænding, kontrast, symboler og ritualer er strukturerende elementer i arbejdet. Dette skaber betydning og koncentration i stykket. At benytte sig af teatrets virkemidler og se mulighederne i spillet, er en træningssag. Som nybegynder kan man høste mange erfaringer gennem de roller, man selv tager på sig, og ikke mindst ved at lægge op til enkle ritualer i spillene.

Spænding: opstår i forholdet mellem det, figurerne føler og tænker og det, de reelt siger. Selve spændingen skabes ved at fokusere på noget, som er i færd med at ske. Denne tilstand varer, indtil en afklaring kommer. Små detaljer som blik, hænder, lyde og afstand mellem figurerne og så videre er vigtige. I forhold til min gruppe blev spændingen skabt i modsætninger mellem rollefigurerne og deres møde med min hund Zippo. Af og til reagerede Zippo meget på nogle, og andre gange reagerede han næsten ikke. Kokkens forskellige reaktioner på bestillinger var også med til at forstærke spændingen i vores stykke.

Kontrast: vises gennem modsætninger. Eksempler på dette kan være lyd/stilhed, bevægelse/ro, lille/stor, stærk/svag, lys/mørk. Andre kontraster kan være i de forskellige rollefigurers personlighed, både på det ydre og indre plan. Kontrasten kan være i selve scenebilledet som for eksempel nat/dag, slot/fattiggård, inde/ude. Kontrasten kom i vores stykke tydeligt frem gennem forskellige former for skift i status. På den måde blev fiktionen forstærket

Symboler: kan udtrykkes gennem forskellige typer rekvisitter, billeder, ritualer, musik, objekter, kostumer og lys. Med dette sigter vi mod at give publikum klare signaler. Jeg var jo en gammel mand og havde mit pilleglas med mig, som forstærkede mit dårlige helbred. Jeg tog en pille hver gang jeg blev ”ude af den”. Desuden havde jeg lommetørklæde, som jeg fumlede meget med, hver gang jeg skulle pudse min næse.

Ritualer: dette handler om sociale, kollektive begivenheder og/eller gentagne handlinger og ord. Disse har en tydelig symbolværdi og udtrykkes indenfor en fast ramme. De gentager sig på samme måde hver gang. Rituallet på vores Cafe var, at alle bestilte kaffe.

Rytme: dette handler om, hvordan man får spillet til at hænge sammen – flyde sammen i en helhed – sådan at delene følger hinanden på en god måde. Publikum må ikke sidde og vente på scener, og handlingen må heller ikke være så hæsblæsende, at ingenting synker ind. Det handler om de enkelte dele, forholdet mellem disse og helheden i stykket. Når vi improviserer handlingen undervejs, opstår rytmen undervejs. Vores rytme blev skabt ved, at én og én kom ind på Cafe Standard og mødet mellem de forskellige rollefigurer.

Tolkning: handler om, hvordan vi vælger at forstå og dermed spiller historien. Hvad vil vi have frem? Hvad er vigtigt ved temaet, vi udforsker og bearbejder? Hvad handler det egentlig om? Den tolkning, vi vælger, er afhængig af børns alder og forudsætninger, det er vigtigt, at den voksne har et bevidst forhold til, at der findes forskellige muligheder. Har stykket en passiv slutning, gør dette det muligt at udforske og digte videre på historien, og give børnene mod til at udforske verden og møde det, som kan virke fremmed og ukendt. Vores spil havde en passiv slutning, som gjorde det muligt at digte videre på den. Slutningen var nemlig, at gæsterne på cafeen blev frastjålet deres lommebøger og løb efter tyven. Selve stykket handlede om venskab, tyveri og ensomhed.

Fokus: hvad er det centrale i spillet? Hvad vil vi udforske og bearbejde? Dette afhænger af den tolkning, vi vælger. Forskellige møder mellem forskellige mennesker på en cafe, var det, vi ønskede at have fokus på i vores rollespil. Vi fokuserede på venskab og mødet mellem ”ensomme” personer.

Vendepunkt: dette er punktet i spillet, som fører over i en ny retning/fase, oftest i form af et klimaks. Vendepunktet i vores rollespil var, da vi opdagede, at Ronni havde stjålet lommebøgerne, og vi løb ud af cafeen og efter ham.

Stil og fortælleform: spillestilen skaber helhed i udtrykket. Man kan spille komisk, grotesk, realistisk og så videre. Dette må tilpasses børnenes modenhed og forudsætninger. Fortælleformen kan være dramatisk og fortælle en historie fra begyndelse til slut. Fortælleformen kan også være episk og mere optaget af at skabe distance til stoffet. Dette gøres gennem klare brud i form af spring i spillets hændelser og tid. For skolebørn fungerer det bedst at bevæge sig fremad i tiden, og at man, gennem klare brud, vælger at udforske og bearbejde en del udvalgte situationer.

Grundelementerne, de dramatiske virkemidler og dramaturgiske valg udgør tilsammen æstetikken i dramafaget. Det er vigtigt, at pædagoger har viden om og indsigt i, hvad disse begreber indebærer, da det kan hjælpe os med at tilrettelægge dramaarbejdet på en sådan måde, at det både udvikler barnets udtryks- og refleksionsevne samt evnen til at opleve og reflektere over kunstneriske indtryk.

Figurarbejde i forhold til improvisation

At improvisere er at finde på ting i øjeblikket. Rollefigurerne må selv tage initiativ til det, de vil have til at ske, og de må tage udfordringerne på kornet, altså arbejde i fiktionen. Under vores rollespil på Cafe Standard improviserede vi en del til trods for, at vi havde det meste afklaret på forhånd. Der opstod scener, som ikke har helt planlagte på forhånd. Som eksempel kan jeg nævne, at hunden Zippo skulle ”angribe” Balsam på cafeen. Rammerne var, at hunden skulle gå og hoppe op på Balsam. Scenen endte med, at Balsam blev angrebet, og det udviklede sig til kaos på cafeen. Fundamentalt for alt improvisationsarbejde er evnen til at lege. Åbenhed og eksperiment er vigtige elementer for en vellykket improvisation. I dramatisk sammenhæng er improvisation at agere ved hjælp af mimik, bevægelse og stemmebrug, så man indenfor bestemte rammer fremstiller situationer og personer spontant med udgangspunkt i en impuls eller et indtryk. Skal den voksne give udgangspunktet, må det fremstilles på en måde, som giver plads til forskellige tanker, ideer og improvisationsmuligheder. Der findes ikke noget rigtigt/forkert svar, og svaret bliver til undervejs.

Målsætningen for improvisationsarbejdet er:

At varetage og udvikle:

- den spontane kreativitet
- forestillingsevne og skabende fantasi
- evnen til oplevelse (blandt andet spænding, glæde, overraskelse) og indlevelse
- evnen til samspil og samarbejde
- evnen til at agere og improvisere
- evnen til at finde nye løsninger og handlingsaktiviteter

Enkle improvisationer

Udgangspunkt for enkle improvisationer kan være sanglege, temaer, forskellige lege og grundlæggende øvelser. Eksempler på dette kan være stolelegen ”frugtsalat” og sanglegen ”bjørnen sover.”

Mimeimprovisationer

Det er naturligt for små børn at udtrykke sig med kroppen. Det, børnene ikke kan udtrykke sprogligt, kommer til udtryk gennem kropssprog, de mimer. De lader som om, de bliver en bil, kat, slange og så videre. Efterhånden sætter de lyd til det, de mimer. Dette gør, at der bliver en glidende overgang mellem mime, improvisation og symbol- og rolleleg. Eksempler på dette kan være: forskellige efterligningslege, troldmandens hat, hvor en er troldmand og tryller de andre om til det, han ønsker.

Billeder er også et godt udgangspunkt for enkle improvisationer. Billederne kan være af mennesker, motorkøretøjer, dyr og så videre. Her kan man for eksempel samtale om billedet først for derefter at improvisere billedet. Mimeimprovisationer til digte og fortællinger bliver også brugt. Her kan børn og voksne sammen finde ud af, hvordan de skal lege og improvisere sig gennem indholdet.

Lydimprovisationer

Lyden kan beskrive følelser. Den kan erstatte ord eller forsøge at imitere en lignende lyd fra virkeligheden. Den enkleste bevægelse kan tilsættes lyd. Sværhedsgraden kan øges med bevægelser og lyde. Nogle eksempler på dette kan være lydimprovisation af transportmidler, natur eller dyrelyde. Lydimprovisation går godt til billeder.

Statue- og rollemodellering

I dramasammenhæng laver man en statue ved hjælp af krop og ansigtsudtryk og bliver stående i ro. Er der flere, som gør dette, kaldes frysebilledet for et tableau.

Rollemodellering vil sige at forme en rollefigur i forhold til den situation, figuren er i. Dette kan sammenlignes med et still-billede og kan kaldes et frysebillede af en rollefigur. Mange børnelege indeholder netop disse elementer, at man er i bevægelse for så pludselig at stoppe op og fryse. Dette er med til at give børn træning i at modellere sig selv og andre og opøve evnen til at give følelser et kropsligt udtryk. Det træner også børns kropsbeherskelse, koncentration og opmærksomhed.

Figurarbejde i forhold til dramatisk leg, drama og teater

Dramatisk leg og drama har det tilfælles, at de omfatter spil og fiktion. Dramatisk leg er frivillig og lystbetonet. Den styres af barnet selv uden påvirkning af en voksen. Denne leg kan beskrives som rolleleg, fantasileg, fiktionsleg og så videre. De skaber rollefigurer ud fra det, de har erfaret/virkeligheden, som kommer frem i deres naturlige spillekompetencer. Den dramatiske leg har stor betydning for barnets sociale, etiske, intellektuelle, emotionelle, sproglige, motoriske og æstetiske udvikling.

Gennem drama kan vi som pædagoger observere og påvirke rolleleg, give deltagerne spille- og fiktionskompetence. Dette hjælper os med at se, hvor barnet er i udviklingen. Improvisationen er vigtig i forhold til tilbud-accept-blokering.

Den dramatiske leg foregår ”her og nu”, den er udforskende og ”som om”. Vi har tre forskellige fiktionsniveauer:

”som om”, objekt (eks. en klods bliver til en bil)

”som om”, sted (eks. konge på slottet)

”som om”, figur (eks. er konge eller mor)

regissør

Børn iscenesætter, scenograferer og spiller. Dette gør de ved at improvisere, og hvis der opstår brud, må de forhandle for at improvisere videre. Dette er naturligt for børn med baggrund i deres spillekompetence. Rollefigurerne bliver fundet på i nuet. De opdigter, om de skal være ”rollefigur” som mor, sygeplejerske eller hund, alt efter hvad de leger. Børn styrer legen selv, og voksne kan deltage ved at få tildelt en rolle eller selv at foreslå en figur.

Drama er en voksenstyret aktivitet, som nogle kalder for en pædagogisk tilrettelagt aktivitet, som har sine mål. (De dramatiske grundelementer figur, fabel, tid og rum vises i fiktionen). I samarbejde med børn kan man opdigte en ramme for en improvisations-/dramaleg. I figurarbejdet i drama er det den voksne, som ”hjælper” barnet med at vælge en rollefigur. Her må man tage hensyn til børnegruppens alder og størrelse og den voksnes erfaring. Udgangspunktet kan være en rejse til en ”som om” verden. Så må man finde ud af, hvor spillet skal foregå. Her kan det være smart at snakke om det at rejse i fantasien, hvor børn kan komme med deres forslag. Måske vil de rejse til junglen, månen, havets bund, hekseland, eventyrland eller lignende. Alle forslagene kan samles i en ”rejsekasse” til senere brug. Når man er blevet enige om rejsemål, er det vigtigt at snakke med børnene om, hvordan de forestiller sig, stedet er. Så må man sammen finde ud af, hvordan man skal komme til dette sted. Børnene må igen komme med forslag, og nogle af disse vil måske være flyver, trylleord, flyvende tæppe, cykel, båd eller lignende. Disse forslag er det også smart at samle i ”rejsekassen” til senere brug.

Fordelene ved en "rejsekasse" er, at børn opfatter lodtrækning som et retfærdigt valg. Når sted og rejsemåde er bestemt, må vi finde ud af, hvorfor vi skal rejse derhen. Det kan der være forskellige årsager til som for eksempel, at nogle behøver hjælp fra børnene. Denne hjælp kan bidrage til at finde nogen, der er forsvundet eller undersøge noget, der er skummelt og spændende. En grund kan også være, at børn må hjælpe nogen, der er syge eller kede af det.

I samarbejde med børn må man blive enige om, hvor spillestedet skal være i forhold til institutionens beliggenhed. Stykkets indhold, tiden og de hjælpemidler, man har til rådighed, er med til at bestemme, hvor nødvendigt det er at bygge fysiske scenebilleder. Scenebilledet kan gøres meget enkelt, små børn har mest brug for scenografi, mens større børn lettere kan bygge på egen forestillingsevne og fantasi, og dermed er det måske kun nødvendigt at give steder og ting navne efter funktion.

Den nødvendige planlægning af rollerne, gøres på baggrund af det, man allerede har bestemt. Her må man selvfølgelig tage hensyn til, hvilken udviklingsperiode barnet er i.

Teater drejer sig om kommunikation mellem skuespillere og publikum, hvor de forskellige figurer bliver levende gennem deres væremåde. I institutionen kan de voksne være forskellige figurer og lave en fabel for at fremvise et lille teater for børn. Gennem dette kan børnene genkende noget og dermed opstår der identifikation. Deres identifikationsevne udvikles, og deres behov for at klæde sig ud, for at være en rolle bliver mere fremtrædende.

Vores figurstykke havde en løve og en hund med. Noget som måske havde vakt mere begejstring hos børnene. Som udgangspunkt vidste de godt, at løver var farlige, men ikke løven i vores stykke. Hunden var lydige i begyndelsen af stykket og blev urolig i slutningen.

Centrale dramapædagogiske metoder/fremgangsmåder for at skabe en figur

Der er forskellige metoder, som bliver benyttet. Nogle af dem er telefonsamtaler, stillbilleder, hot-seat og interview.

Telefonsamtale: den, der ringer, har et problem. Den, der modtager telefonsamtalen, får formidlet dette, og samtalen er i gang. Hvis man står alene på scenen og ønsker at formidle noget til publikum, kan dette være en måde at gøre det på.

Stillbilleder/tableau: omtales ofte som "frysebilleder". Det handler om at fryse et øjeblik og se nærmere på dette. Stillbilleder bliver ofte anvendt i forbindelse med en dramatisk eller vigtig situation. Deltagerne får da mulighed for at studere sagen nærmere, til at tolke og reflektere over situationen. Stillbilleder er spændende at udføre og se på. Der er forskellige måder at skabe stillbillederne på. En måde kan være, at deltagerne er i en aktiv improvisation og går i fryseposition efter tegn fra lederen. En anden måde kan være, at deltagerne ud fra et aftalt tema går ind i en fryseposition ved en ad gangen at stille sig op i tableauet.

Hot-seat: en person sætter sig for eksempel på en stol og er en figur i rolle. Personen kan have gjort noget galt eller have kritiske holdninger. Gruppen spørger personen ud ved at konfrontere ham med handlinger og holdninger og måske ting, som er blevet sagt.

Interview: dette kan ligne hot-seat, men er en mere neutral form. Det gælder om ikke at konfrontere men at finde ud af, hvem figuren er. Den, der interviewes, svarer i en rolle. Dette er

hovedpointen. Man går ind i en improvisation, hvor rollen mere eller mindre skabes ud fra de spørgsmål, der kommer (navn, alder, interesse, livret, arbejde og så videre). Denne metode egner sig til at bruge i idefasen i dannelsen af en rollefigur. Min erfaring med denne metode er, at der kommer mange nyttige ting frem under selve interviewet. Jeg lærte meget om figurarbejde og havde det ikke mindst utrolig sjovt. Jeg ønsker at overføre noget af dette til mit arbejde i institutionen, både blandt børn og voksne. Desuden kan jeg bruge min rollefigur i mit arbejde sammen med børnene. Sammen kan vi "digte" videre på Rudolf.

Artiklen er skrevet af Karin Aas Nøstvik, norsk førskole-lærerstudierende 3. årgang, 2002-2003.

Kildehenvisning:

Sæbø og Flugstad: "Drama i børnehaven", Tano forlag 1992

Heggstad: "7 veje til drama", Fagbokforlaget 1998